ПОРАХЎРЛИК ЖИНОЯТЛАРИ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИБ СОДИР ЭТИЛГАНИДА ОБЪЕКТИВ БЕЛГИЛАРИНИНГ ЮРИДИК ТАҲЛИЛИ

Бердиев Сурур Кахрамонович
Ўзбекистон Республикаси Криминология тадқиқот институти
мустақил изланувчиси

Аннотация: *Ушбу мақола тадқиқотчининг "Ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб содир этилаётган порахўрликка қарши курашишнинг жиноий-ҳуқуқий чораларини такомиллаштириш" мавзусидаги тадқиқоти асосида тайёрланган.*

Мазкур мақолада муаллиф ахборот-коммуникация технологиялари орқали содир этилаётган порахўрлик жиноятлари объектив белгиларининг жиноий-ҳуқуқий таҳлили ҳақида батафсил тушунтириш берган.

Ушбу мақола билан муаллиф ахборот-коммуникация технологиялари орқали содир этилаётган порахўрлик жиноятларининг тамомланиш вақти анъанавий порахўрлик жиноятларининг тамом бўлиш вақти билан бир хил эмаслигини асослаб бериб, Жиноят кодексининг 210-моддасининг иккинчи қисмидаги қилмиш таъмагирлик орқали содир этилса, унинг ушбу модданинг биринчи қисми билан, товламачилик орқали содир этилса, у ҳолда, уни иккинчи қисми билан квалификация қилиш мақсадга мувофиқ эканлигини таъкидлаб ўтган ва уни асослаб берган, шунингдек, ҳар бир порахўрлик жиноятларининг объектив белгиларини юридик таҳлил қилган.

Калит сўзлар: *жиноят, порахўрлик, ахборот-коммуникация технологиялари, объект, субъект, объектив томон, субъектив томон,*

imrconf.com

жиноят тамом бўлиш вақти, жиноят предмети, жиноят воситаси, коррупция, киберкоррупция, концепция.

Аннотация: *Данная статья подготовлена на основе исследования автора на тему «Совершенствование уголовно-правовых мер борьбы с коррупцией, совершаемой с использованием информационно-коммуникационных технологий».*

В данной статье автор подробно разъясняет уголовно-правовой анализ объективных признаков преступлений взяточничества, совершаемых с использованием информационно-коммуникационных технологий.

В статье автор обосновывает, что момент окончания преступлений взяточничества, совершаемых с использованием информационно-коммуникационных технологий, не совпадает с моментом окончания традиционных преступлений взяточничества, и отмечает, что если деяние совершено путем вымогательства, то целесообразно квалифицировать его по первой части статьи 210 Уголовного кодекса, а если оно совершено путем шантажа, то — по второй части данной статьи, при этом обосновывает свою позицию, а также проводит юридический анализ объективных признаков каждого преступления взяточничества.

Ключевые слова: *преступление, взяточничество, информационно-коммуникационные технологии, объект, субъект, объективная сторона, субъективная сторона, момент окончания преступления, предмет преступления, средство совершения преступления, коррупция, киберкоррупция, концепция.*

Annotation: *This article was prepared based on the author's research on the topic "Improvement of criminal-legal measures to combat bribery committed using information and communication technologies."*

imrconf.com

In this article, the author provides a detailed criminal-law analysis of the objective elements of bribery crimes committed using information and communication technologies.

In the article, the author substantiates that the moment of completion of bribery crimes committed using information and communication technologies does not coincide with the moment of completion of traditional bribery crimes, and notes that if the act is committed through extortion, it is appropriate to qualify it under Part One of Article 210 of the Criminal Code, and if it is committed through blackmail, then under Part Two of this article, while substantiating this position, and also conducts a legal analysis of the objective elements of each bribery crime.

Keywords: *crime, bribery, information and communication technologies, object, subject, objective side, subjective side, moment of completion of a crime, предмет преступления, means of committing a crime, corruption, cybercorruption, concept.*

Жиноят ҳуқуқи назариясида жиноятларнинг объектив белгиларига жиноят объекти ва объектив томони киритилади. Ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб содир этилаётган порахўрлик жиноятларининг объектив белгилари ҳақида сўз юритилганида Жиноят кодексимизнинг моддалари объектга нисбатан шакллантирилганлигини инобатга олиш даркор. Бу турдаги жиноятлар билан Жиноят кодексининг XX[1]-бобида назарда тутилган ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятлардан ўзаро фарқ қилишини ҳамда бу турдаги жиноятларда умумий қасд порахўрликни амалга ошириш учун ахборот-коммуникация технологияларидан усул ёки восита сифатида фойдаланиб, тадбиркорлик фаолиятига тўсқинлик қилиш, қонунга хилоф равишда аралашиш, хўжалик юритувчи субъектларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига ҳамда бошқарув тартибига тажовуз қилишга қаратилган бўлса, Жиноят кодексининг XX[1]-бобида назарда тутилган ахборот технологиялари

imrconf.com

соҳасидаги жиноятларнинг умумий қасди ахборот-коммуникация технологиялари, тизимлари, қурилмалари, ускуналари, тармоқ, алоқа ва воситаларга, шунингдек, улардаги ахборотга қаратилган бўлади.

Шунга кўра, ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб содир этилаётган порахўрлик жиноятлари Жиноят кодексининг XX[1]-бобида назарда тутилган ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятлардан ўзаро фарқ қилади. Бундан ташқари, ушбу турдаги жиноятлар ахборот технологиялари ёрдамида содир этилган порахўрлик жиноятлари, ахборот технологияларидан фойдаланиб содир этилган порахўрлик жиноятларидан ҳам фарқ қилишини унутмаслик керак. Бунда, ахборот технологияларидан фойдаланиб содир этилган порахўрлик жиноятлари ҳам ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб содир этилган жиноятларнинг таркибий қисми саналади, шунингдек, ахборот технологиялари ёрдамида ёки ундан фойдаланиб содир этилган порахўрлик жиноятларида жиноят иштирокчилари ўзаро телефон, планшет, компьютер ёки бошқа алоқа воситаси орқали ўзаро алоқага киришишда ахборот технологияларидан фойдаланиб, кибермуҳитда, шу жумладан, кибермаконда ёки одатдаги шароитда ёхуд аралаш ҳолатда жиноят содир этишлари мумкин, ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб содир этилган порахўрлик жиноятлари эса, нафақат ахборот технологияларидан фойдаланиб, балки телекоммуникация технологиялари, нейрон технология, сунъий интеллект технологияси ёки ахборот-коммуникация технологияларининг таркибига кирувчи бошқа технология ва воситалар орқали жиноят содир этиши мумкин ва шу жиҳатдан бу турдаги жиноятлар ахборот технологиялари ёрдамида содир этилган жиноятларга қараганда жиноят содир этиш усули бўйича бир мунча кенг маъно касб этади. Ахборот технологиялари ёрдамида содир этилган порахўрлик жиноятлари билан ахборот технологияларидан фойдаланиб содир этилган порахўрлик

imrconf.com

жиноятлар ҳам ўзаро фарқ қилади ва бунда жиноятни содир этиш воситаси ёки қуроли ахборот технологиялари ёрдамида содир этилган порахўрлик жиноятларида биринчи ўринда аҳамиятга эга бўлмайди, бироқ ахборот технологияларидан фойдаланиб содир этилган порахўрлик жиноятларида бу муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади.

Шунга кўра, юқоридаги жиноятларнинг зарурий белгиларини ифодалашда жиноят қонунчилиги бўйича жиноят ҳуқуқи назариясида кўрсатилган зарурий белгилар умумий зарурий белгилар бўлса, ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб содир этилган порахўрлик жиноятларида қилмишнинг ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб содир этилиши махсус зарурий белги ҳисобланишини, башарти бу қилмиш кибержиноят тарзида содир этилса, у ҳолджа, кибермуҳит, шу жумладан, кибермакон ҳам зарурий белги бўлишини унутмаслик даркор.

Ахборот-коммуникация технологиялари орқали содир этилаётган порахўрлик жиноятларининг зарурий белгилари объектга ҳам боғлиқ бўлади, бунда, ахборот-коммуникация технологиялари орқали содир этилаётган порахўрлик жиноятларининг умумий объектини шахс, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари, жамият ва давлат манфаатлари, мулк, табиий муҳит, тинчлик, инсоният хавфсизлиги ташкил этади ва бу Жиноят кодексининг асосий вазифасидан келиб чиқиб белгиланади.

Ахборот-коммуникация технологиялари орқали содир этилаётган порахўрлик жиноятларининг махсус объектини иқтисодиёт соҳаси, ҳокимият, бошқарув ва жамоат бирлашмалари органларининг фаолият тартиби ташкил қилади.

Ахборот-коммуникация технологиялари орқали содир этилаётган порахўрлик жиноятларининг турдош объектини эса, тадбиркорлик фаолияти, хўжалик юритувчи субъектларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ҳамда бошқарув тартиби ташкил этади.

imrconf.com

Ахборот-коммуникация технологиялари орқали содир этилаётган порахўрлик жиноятларининг бевосита объекти эса, турлича бўлиши мумкин ва бу Жиноят кодексининг 4-моддаси талабига асосан, қачонки ушбу Кодекс билан жиноят деб кўрсатилган алоҳида моддада назарда тутилган бўлса ва у порахўрлик белгиларига эга бўлса, қасд унга қаратилган тақдирда бевосита объект тўлиқ шаклланади.

Ахборот-коммуникация технологиялари орқали содир этилаётган порахўрлик жиноятларининг объектив томони дейилганида Жиноят Кодекси Махсус қисмининг диспозициясидаги ҳаракатлар тушунилади.

Жиноят кодексининг 213-214-моддаларида назарда тутилган анча миқдор деганда базавий ҳисоблаш миқдорининг юз бараваридан уч юз бараваригача бўлган миқдор, Жиноят кодексининг 192^{9}-, $210\text{-}214^{2}$-моддаларида назарда тутилган кўп миқдор деганда базавий ҳисоблаш миқдорининг уч юз бараваридан беш юз бараваригача бўлган миқдор, жуда кўп миқдор деганда базавий ҳисоблаш миқдорининг беш юз баравари ва ундан ортиқ бўлган миқдор тушунилади.

Яъни, айбдорнинг қилмишидаги пора суммаси юқоридаги қийматга асосланиб аниқланади.

Жиноят кодексининг 192^{9}-, $210\text{-}214^{2}$-моддаларида назарда тутилган қилмишнинг такроран содир этилиши деганда Жиноят кодексининг

32-моддасида назарда тутилган қоидаларга эътибор бериш керак. Жиноят кодексининг 32-моддасига асосан, ушбу Кодекс Махсус қисмининг айнан бир моддасида, қисмида, Кодексда алоҳида кўрсатилган ҳолларда эса, турли моддаларида назарда тутилган икки ёки бир неча жиноятни шахс турли вақтларда содир этган, аммо уларнинг бирортаси учун ҳам судланган бўлмаса, такроран жиноят содир этиш деб топилади. Яъни шахснинг ҳаракатларини квалификация қилишда унинг Жиноят кодексининг 192^{9}-, $210\text{-}214^{2}$-моддаларида назарда тутилган қилмиш ёки

imrconf.com

қилмишларни судланганлиги олиб ташланмаган муддат давомида аниқланган жиноятидан олдин содир этган ёки содир этмаганлигини аниқлаш орқали унинг такроран ушбу жиноятни содир этаётганлигини аниқлаш имкони мавжуд.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жиноий-ҳуқуқий статистика тизимини тубдан такомиллаштириш ва жиноятларни тизимли таҳлил қилиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2018 йил 31 октябрдаги ПФ–5566-сон Фармонига асосан, қуйидагиларни назарда тутувчи “Электрон жиноий-ҳуқуқий статистика” ягона ахборот тизими (кейинги ўринларда — Ягона ахборот тизими деб юритилади) жорий этилган:

статистик карточкаларнинг электрон шаклларини тузиш орқали жиноят ишлари, терговга қадар текширув материаллари, суд муҳокамалари ҳамда суд қарорлари ижроси натижалари, шунингдек, айбланувчи ва жабрланувчи тариқасида жалб этилган иштирокчилар бўйича маълумотларнинг ягона ҳисобини юритиш;

прокуратура, суд ва бошқа давлат органлари ўртасида дастлабки тергов ва суриштирув органларининг электрон маълумот алмашув шаклини, шу жумладан, ахборот тизимлари ва маълумотлар базаларини интеграция қилиш йўли билан жорий этиш;

жиноий-ҳуқуқий статистикани юритиш тартиб-таомилларини оптималлаштириш ва уни шакллантириш жараёнида инсон омилини истисно этиш.

Шунга кўра, ушбу Фармон билан қуйидаги тартиб белгиланган ва унга кўра:

аниқланган, очилган жиноятлар ёки терговнинг бошқа натижалари, шунингдек, жиноят содир этган шахслар бўйича статистик маълумотлар электрон статистик карточка шакллантириладиган Ягона ахборот тизимига киритилади;

imrconf.com

imrconf.com

жиноят ишлари ҳамда терговга қадар текширув материалларига тартиб рақамлари Ягона ахборот тизимига тегишли статистик маълумотлар киритилгандагина берилади;

суд муҳокамаси ҳамда суд қарорлари ижросининг натижалари, шунингдек, айбланувчи ва жабрланувчи сифатида жалб этилган шахслар бўйича маълумотлар судлар ва суд қарорлари ижросини амалга оширувчи давлат органлари томонидан электрон статистик карточкаларни тўлдириш йўли билан шакллантирилади;

Ягона ахборот тизимида ахборот алмашув мавжуд маълумотларни рухсатсиз кўришга имкон бермайдиган, ҳимояланган алоқа каналлари орқали амалга оширилади[1].

Демак, суриштирувчи, терговчи, прокурор ва судья шахснинг айнан содир этган қилмишини олдин ҳам содир этган ёки этмаганлигини ва бу бўйича судланган ёки судланмаганлигини ушбу тизим орқали аниқлаш мумкин.

Жиноят кодексининг 32-моддасига асосан, тамом бўлган жиноят ҳам, жазога сазовор бўлган жиноятга тайёргарлик кўриш ёки жиноят содир этишга суиқасд қилиш ҳам, шунингдек иштирокчиликда жиноят содир этиш ҳам такроран жиноят содир этиш деб топилади.

Агар шахс илгари содир этган қилмиши учун жавобгарликдан ёки жазодан озод қилинган бўлса, жиноят такроран содир этилган деб топилмайди.

Умумий қасд билан қамраб олинган ва ягона мақсадга йўналтирилган бир жиноят таркибини ташкил қилувчи бир-бирига ўхшаш бир неча жиноий қилмишлардан иборат бўлган (давомли) жиноят такроран содир этилган деб топилмайди.

[1] Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жиноий-ҳуқуқий статистика тизимини тубдан такомиллаштириш ва жиноятларни тизимли таҳлил қилиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2018 йил 31 октябрдаги ПФ–5566-сон Фармони // lex.uz – Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари базаси.

Вазифаларини узоқ вақт мобайнида бажармасликдан иборат бўлиб, бир жиноятнинг узлуксиз таркибини ташкил қилган (узоққа чўзилган) жиноят такроран содир этилган деб топилмайди.

Жиноят кодексининг 192^9- ва 213-214^2-моддаларида назарда тутилган бир гуруҳ шахслар ва Жиноят кодексининг 192^9- ва 210-214^2-моддаларида назарда тутилган уюшган гуруҳ деганда қилмишни иштирокчиликда содир этилиши тушунилади.

Жиноят кодексининг 27-моддасида назарда тутилган икки ёки ундан ортиқ шахснинг қасддан жиноят содир этишда биргалашиб қатнашиши иштирокчилик деб топилади. Ушбу Кодекснинг 28-29-моддаларига асосан, жиноятни бажарувчи билан бир қаторда ташкилотчи, далолатчи ва ёрдамчилар ҳам жиноят иштирокчилари деб топилади. Жиноятни бевосита тўла ёки қисман содир этган ёхуд ушбу Кодексга мувофиқ жавобгарликка тортилиши мумкин бўлмаган шахслардан ёки бошқа воситалардан фойдаланиб, жиноят содир этган шахс бажарувчи деб топилади. Жиноятга тайёргарлик кўрилишига ёки жиноят содир этилишига раҳбарлик қилган шахс ташкилотчи деб топилади. Жиноят содир этилишига қизиқтирувчи шахс далолатчи деб топилади. Жиноят содир этилишига ўз маслаҳатлари, кўрсатмалари билан, воситалар бериш ёки тўсиқларни йўқотиш билан кўмаклашган, шунингдек жиноятчини, жиноят содир этиш қуроли, излари ва воситаларини ёхуд жиноий йўл билан қўлга киритилган нарсаларни яширишга, шунингдек бундай нарсаларни олиш ва ўтказиш тўғрисида олдиндан ваъда берган шахс ёрдамчи деб топилади.

Жиноятда иштирокчилик: оддий иштирокчилик, мураккаб иштирокчилик, уюшган гуруҳ, жиноий уюшма шаклида бўлади.

Икки ёки ундан ортиқ шахснинг олдиндан тил бириктирмай жиноят содир этишда қатнашиши оддий иштирокчилик деб топилади.

imrconf.com

Икки ёки ундан ортиқ шахснинг олдиндан тил бириктириб жиноят содир этилишида иштирок қилиши мураккаб иштирокчилик деб топилади.

Икки ёки ундан ортиқ шахснинг биргаликда жиноий фаолият олиб бориш учун олдиндан бир гуруҳга бирлашиши уюшган гуруҳ деб топилади.

Икки ёки ундан ортиқ уюшган гуруҳнинг жиноий фаолият билан шуғулланиш учун олдиндан бирлашиши жиноий уюшма деб топилади.

Шунга кўра, Жиноят кодексининг 192^{9}- ва $213\text{-}214^{2}$-моддаларида назарда тутилган бир гуруҳ шахслар деганда икки ёки ундан ортиқ шахснинг олдиндан тил бириктириб жиноят содир этилишида иштирок қилиши, Жиноят кодексининг 192^{9}- ва $210\text{-}214^{2}$-моддаларида назарда тутилган уюшган гуруҳ деганда икки ёки ундан ортиқ шахснинг биргаликда жиноий фаолият олиб бориш учун олдиндан бир гуруҳга бирлашиши тушунилади.

Жиноят кодексининг 192^{9}-, 210- ва $214\text{-}214^{1}$-моддаларида назарда тутилган жиноятларни тамагирлик билан содир этилиши деганда ушбу Кодексда аниқ қоида мавжуд эмас.

Бироқ, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Порахўрлик ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида” 1999 йил 24 сентябрдаги 19-сон қарорига асосан, тамагирлик — мансабдор шахс томонидан фуқаронинг қонуний манфаатларига зарар етказадиган хизматига доир ҳаракатларни содир этиш таҳдиди остида пора талаб қилиш ёки фуқарони унинг қонуний манфаатларига зарар келтирадиган оқибатларнинг олдини олиш учун пора беришга мажбур этадиган шароитга қасддан тушириш демакдир. Шунинг учун мансабдор шахс томонидан масалан, камомадни кўрсатмаслик, ўқув юртларига тартиб-қоидаларни бузган ҳолда қабул қилиш, жиноят ишини ноқонуний

imrconf.com

тугатиш ва бошқа ҳолларда пора талаб қилиш ҳаракатларида товламачилик аломатлари мавжуд бўлмайди.

Жиноятнинг ижтимоий хавфлилигини билдирувчи тамагирлик тавсифлаш белгилари жиноят иштирокчиларининг ҳам айбига, агарда бу ҳолатлар уларнинг қасди билан қамраб олинган бўлса, қўйилиши лозим[2].

Бироқ, бу юқоридаги қоидалар билан биз қуйидагиларга асосан қўшила олмаймиз.

биринчидан, Ўзбекистон Республикасининг амалдаги Жиноят кодексининг рус тилидаги таҳририда ушбу Кодекснинг 192[9]-, 210- ва 214-214[1]-моддаларида назарда тутилган жиноятларни "*тамагирлик*" билан содир этилиши ҳақида эмас, балки "товламачилик" йўли билан содир этилиши назарда тутилган;

иккинчидан, Жиноят кодексининг 165-моддасида товламачилик, яъни жабрланувчига ёки унинг яқин кишиларига зўрлик ишлатиш, мулкига шикаст етказиш ёки уни нобуд қилиш ёхуд жабрланувчининг ахборот ресурсини йўқ қилиш, ўзгартириш, эгаллаб олиш ёки тўсиб қўйиш ёки жабрланувчи учун сир сақланиши лозим бўлган маълумотларни ошкор қилиш, уни шарманда қиладиган уйдирмалар тарқатиш билан қўрқитиб ўзгадан мулкни ёки мулкий ҳуқуқни топширишни, мулкий манфаатлар беришни ёхуд мулкий йўсиндаги ҳаракатлар содир этишни талаб қилиш ёхуд жабрланувчини ўзининг мулкини ёки мулкка бўлган ҳуқуқини беришга мажбур қиладиган шароитга солиб қўйиш эканлиги бўйича аниқ қоида мавжуд;

учинчидан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясига асосан, Ўзбекистон Республикаси фуқароси ва давлат бир-бирига нисбатан ўзаро ҳуқуқ ва мажбуриятлар билан боғлиқдир. Инсоннинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари дахлсиздир.

[2] Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг "Порахўрлик ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида" 1999 йил 24 сентябрдаги 19-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари базаси.

imrconf.com

Ҳеч кимга унинг розилигисиз қонунчиликда белгиланмаган мажбурият юклатилиши мумкин эмас.

Инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари қонунларнинг, давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, уларнинг мансабдор шахслари фаолиятининг моҳияти ва мазмунини белгилайди.

Инсон билан давлат органларининг ўзаро муносабатларида юзага келадиган қонунчиликдаги барча зиддиятлар ва ноаниқликлар инсон фойдасига талқин этилади.

Инсон ўз ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишда бошқа шахсларнинг, жамият ҳамда давлатнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига путур етказмаслиги шарт.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси мамлакатнинг бутун ҳудудида олий юридик кучга эга, тўғридан-тўғри амал қилади ва ягона ҳуқуқий маконнинг асосини ташкил этади.

Давлат ва унинг органлари, бошқа ташкилотлар, мансабдор шахслар, фуқаролик жамияти институтлари ҳамда фуқаролар Конституция ва қонунларга мувофиқ иш юритадилар.

тўртинчилан, Ўзбекистон Республикасининг “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида” 2021 йил 20 апрелдаги ЎРҚ–682-сон Қонунига асосан, Пленум қарори норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қаторида мавжуд эмас.

бешинчидан, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Порахўрлик ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида” 1999 йил 24 сентябрдаги 19-сон қарорининг рус тилидаги таҳририда ғам товламачилик ҳақида сўз юритилган.

imrconf.com

imrconf.com

олтинчидан, Россия[3], Грузия[4], Қозоғистон[5], Канада[6], Қирғизистон[7], Тожикистон[8], Туркманистон[9] каби давлатларда товламачилик йўли билан порахўрлик жиноятларини содир этганлик учун жиноий жавобгарлик белгиланган.

еттинчидан, Россия Федерацияси Олий суди Пленумининг «Пора олиш ва бошқа коррупциявий жиноятларга оид суд амалиёти ҳақида» 2013 йил 9 июлдаги 24-сон қарорига асосан, *пора (Жиноят кодексининг 290-моддаси 5-қисми «б» банди) ёки тижорат пораси (204-модда 7-қисми «б» банди) товламачилиги деб фақатгина мансабдор шахс ёки тижорат ёки бошқа ташкилотда бошқарув функцияларини амалга оширувчи шахснинг пора бериш ёки тижорат пораси кўринишида ноқонуний мукофот беришни талаб қилишини ва бу талаб қонуний манфаатларга зиён етказиши мумкин бўлган ҳаракат (ёки ҳаракатсизлик) билан таҳдид қилиш орқали амалга оширилган ҳолатларни эмас, балки шахсни ўзининг ҳуқуқ билан ҳимоя қилинган манфаатларига зиён етказилишининг олдини олиш мақсадида ушбу мукофотларни беришга мажбур этувчи вазиятларни била туриб яратиш ҳолатларини ҳам тушуниш лозим (масалан, фуқаролар мурожаатларини кўриб чиқишда қонун билан белгиланган муддатларни атайлаб бузиш). Агар пора ёки тижорат пораси товламачилиги жараёнида мансабдор шахс ёки бошқарув функцияларини бажарувчи шахс ҳаракат (ёки ҳаракатсизлик) орқали фуқаролар ёки ташкилотларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини жиддий равишда бузса, содир этилган ҳаракат*

---

[3] https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/6411e005f539b666d6f360f202cb7b1c23fe27c3/.

[4] chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://legislationline.org/sites/default/files/documents/66/GEO_CC_%202021_ru.pdf.

[5] https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&doc_id2=31575252#activate_doc=2&pos=407;-102&pos2=5927;-82.

[6] https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-51.html#h-121951.

[7] https://cbd.minjust.gov.kg/3-38/edition/2087/ru.

[8] https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325#pos=3686;-20.

[9] https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295286&doc_id2=31295286#pos=231;-102&pos2=1946;-98.

тегишли ҳолатларда Жиноят кодексининг 285, 286 ёки 201-моддалари бўйича қўшимча равишда квалификация қилиниши керак. Жиноят кодексининг 290-моддаси 5-қисми «б» банди ёки 204-моддаси 7-қисми «б» банди бўйича жавобгарлик, шунингдек, товламачилик мансабдор шахс ёки бошқарувчи шахснинг розилиги ёки кўрсатмаси билан, лекин бошқа шахс томонидан, яъни пора ёки тижорат параси бевосита қабул қилувчи бўлмаган шахс томонидан амалга оширилган ҳолатларда ҳам қўлланилади. Бу шахснинг ҳаракатлари, тегишли ҳолларда, Жиноят кодексининг 291.1-моддаси бўйича пора олишда воситачилик ёки 204.1-моддаси бўйича тижорат порасида воситачилик деб квалификация қилиниши керак. Пора ёки тижорат параси жиноятларининг ижтимоий хавфлилигини оширадиган квалификацияловчи белгилар (товламачилик, олдиндан тил бириктириб ёки жиноий гуруҳ таркибида амалга оширилганлик, катта, жуда катта миқдордаги пора олиш ва ҳ.к.) ушбу жиноятларда иштирок этган ҳамжиноятчиларнинг ҳаракатларини юридик баҳолашда, башарти ушбу ҳолатлар уларнинг қасдини қамраб олган бўлса инобатга олиниши лозим.

Жиноят кодексининг 291.1-моддасида назарда тутилган пора воситачилиги ёки 204.1-моддасидаги тижорат параси воситачилиги учун агар қуйидаги икки шарт бажарилса айбдор жавобгарликдан озод этиш мумкин,:

содир этилган жиноят тўғрисида ихтиёрий хабар берилган бўлса;

жиноятни очиш ва (ёки) тергов қилишга фаол кўмак берилган бўлса.

Шунингдек, Жиноят кодексининг 291 ва 291.2-моддалари (пора бериш), ҳамда 204-модданинг 1-4 қисмлари ва 204.2-моддаси (тижорат параси бериш) бўйича жавобгарликдан озод этиш учун қуйидагилар талаб қилинади:

imrconf.com

жиноятни очиш ва (ёки) олдини олишга фаол кўмак бериш;

жиноят тўғрисида ихтиёрий равишда хабар бериш ёки пора (тижорат параси) товламачилик асосида берилганлигини исботлаш.

Ихтиёрий хабар бериш аризачининг қандай сабабларга кўра мурожаат қилганига қарамай, ҳақиқатан ихтиёрий деб эътироф этилади. Бироқ, шахс ушбу жиноятни содир этганликда гумон қилиниб ушланган пайтда билдирган маълумотлар ихтиёрий ҳисобланмайди.

Фаол кўмак – бу жиноят иштирокчилари (пора олувчи, пора берувчи, воситачи ва ҳ.к.)ни фош этиш, берилган пул ёки қимматбаҳо ашёларни аниқлаш ва бошқа шунга ўхшаш ҳаракатларни ўз ичига олади.

Жиноятни очиш ва (ёки) тергов қилишга фаол кўмак берган ҳамда улардан пора ёки тижорат параси товламачилик орқали талаб қилинган бўлса, бундай шахслар жиноий жавобгарликдан озод этилиши мумкин. Бироқ, бу ҳолат уларнинг ҳаракатларида жиноят таркиби мавжуд эмас дегани эмас. Шундай шахслар жабрланувчи деб тан олинмайди ва улар пора (ёки тижорат параси) сифатида берилган қимматликларни қайтариб беришни талаб қилиш ҳуқуқига эга эмас.

Порани товламачилик таъсири остида беришдан фарқ қилиб, айрим ҳолатларда шахс жуда қаттиқ заруратда ёки руҳий босим остида мансабдор шахсга пул, мулк, ҳуқуқ ёки моддий хизмат кўрсатишга мажбур бўлиши мумкин. Бундай ҳолатларда (Жиноят кодексининг 39-моддаси ва 40-модда 2-қисмига мувофиқ) бошқа чора бўлмаган тақдирда, шахс жавобгарликдан озод этилади ва мансабдор шахс томонидан олинган мулк эгасига қайтарилиши керак.

Агар шахсдан пора ёки тижорат параси талаб қилинган бўлса ва у бу ҳақда пул ёки қимматбаҳо нарсаларни бермасдан аввал ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органга ихтиёрий равишда хабар берган бўлса, у ҳолда унинг ҳаракатларида жиноят таркиби мавжуд эмас деб ҳисобланади.

imrconf.com

Агар ушбу маблағлар махсус назорат остида, товламачи шахсни қўлга олиш мақсадида берилган бўлса, пуллар ва бошқа қимматликлар қонуний эгасига қайтарилиши лозим[10];

саккизинчидан, Ўзбек тилининг изоҳли луғатига кўра, тамагирлик бировдан бир нарса кутиш ва шунинг илинжида бўлиш ёки шу мақсаддаги хатти-ҳаракат тушунилади[11], товламачилик эса, алдаш, лақиллатиш, қўрқитиш йўли билан кишининг мол-мулки, пулини олиб қўйиш, ундан фойдаланиш саналади[12].

Юқоридагиларга кўра айтадиган бўлсак, товламачилик ва тамагирчилик ўзаро фарқ қилган ҳолда, рус тилидаги таржима билан ўзбек тилидаги таржима ўртасида жиддий фарқ бор, товламачилик рус тилида «вымогательство», тамагарлик «корыстолюбие» деб таржима қилинади, қолаверса, Пленум қарорини инсоннинг тақдирини ҳал қилувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжат эмас, шунингдек, хорижий тажрибада ҳам тамагирлик билан боғлиқ қоидалар назарда тутилмаган.

Шундан келиб чиққан ҳолда, Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 210-моддасининг иккинчи қисми “в”-бандини қуйидаги таҳрирда баён этиш мақсадга мувофиқ:

«в) товламачилик йўли билан;».

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ. Махсус қисм. – Т.: Адолат. 2016 й., 474-б.
2. https://public.sud.uz/report/CRIMINAL.

[10] Россия Федерацияси Олий суди Пленумининг «Пора олиш ва бошқа коррупциявий жиноятларга оид суд амалиёти ҳақида» 2013 йил 9 июлдаги 24-сон қарори // https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_149092/.
[11] https://izoh.uz/uz/word/tamagirlik.
[12] chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://tiu-edu.uz/media/books/2024/06/05/4-tom.pdf.

imrconf.com

3. Ўзбекистон Республикасининг “Нотариат тўғрисида” 1996 йил 26 декабрдаги 343-I-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари базаси.

4. Ўзбекистон Республикасининг “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида” 2012 йил 2 майдаги ЎРҚ–328-сон Қонуни // lex.uz – Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари базаси.

5. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари базаси.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 25 январдаги ПФ–14-сон Фармони билан тасдиқланган Республика ижро этувчи ҳокимият органлари — вазирликлар, қўмиталар, агентликлар ва инспекцияларнинг ягона рўйхати // lex.uz – Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари базаси.

7. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари базаси.

8. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ. Махсус қисм. – Т.: Адолат. 2016 й., 478, 554, 562-, 565, 567-б.

9. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси // lex.uz – Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари базаси.

10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Жиноий-ҳуқуқий статистика тизимини тубдан такомиллаштириш ва жиноятларни тизимли таҳлил қилиш самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2018 йил 31 октябрдаги ПФ–5566-сон Фармони // lex.uz – Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари базаси.

11. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Порахўрлик ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида” 1999 йил 24 сентябрдаги 19-сон қарори // lex.uz – Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари базаси.

imrconf.com

12. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/6411e005f539b666d6f360f202cb7b1c23fe27c3/.
13. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://legislationline.org/sites/default/files/documents/66/GEO_CC_%202021_ru.pdf.
14. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&doc_id2=31575252#activate_doc=2&pos=407;-102&pos2=5927;-82.
15. https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-51.html#h-121951.
16. https://cbd.minjust.gov.kg/3-38/edition/2087/ru.
17. https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325#pos=3686;-20.
18. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295286&doc_id2=31295286#pos=231;-102&pos2=1946;-98.
19. Россия Федерацияси Олий суди Пленумининг «Пора олиш ва бошқа коррупциявий жиноятларга оид суд амалиёти ҳақида» 2013 йил 9 июлдаги 24-сон қарори // https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_149092/.
20. https://izoh.uz/uz/word/tamagirlik.
21. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://tiu-edu.uz/media/books/2024/06/05/4-tom.pdf.

imrconf.com